

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

- XV. inci asırda Türklerde dinî ve fennî ilimlerin durumu ve Fatih sultan Mehmed ve çıkaracağımız netice . . . *Prof. Dr. A. Süheyl Ünver*
- Ata Sözleri, İklim ve Ziraat *Ferruh Sanır*
- Meşamî'nin Şiirleri *Muzaffer Erdoğan*
- Köy Tetkik Notları *İhsan Eke*
- Akviran Bucağı *Arif Bilge*
- Rahata dair *Dr. İsmail Hakkı Aladağ*
- Karahisar Mirilvası Nokta Bey namına tercüme edilen
bir Şatranç kitabı *M. Mes'ud Koman*
- Halkevi çalışmaları

HALKEVİMİZİN YENİ YAYINLARI

	KİTABIN ADI	YAZAZIN ADI	Kr.
1	Mevlânânın Ressamları	<i>Şahabettin Uzluk</i>	300
2	Konya çevresinde beslenme meseleleri.	<i>Prof. Dr. Saib Ragıp Atademtr</i>	200
3	Konya	<i>Nâci Fikret Baştak</i>	300
4	İlgün Folkloru	<i>Fehim Çaylı</i>	200

Kitabsever yurttaşları, öğretmen ve öğrencileri ilgilendiren bu yeni yayınlarımız öğretmen, öğrenci ve memurlara % 30 iskonto ile satışa çıkarılmış bulunmaktadır.

Yayınlarımızdan satmak arzusunu gösteren Kitabevlerine de parası peşin olarak ödenmek şartıyla % 30 iskonto yapılır.

Satış ve müracaat yeri (*Konya Halkevi Yayın Bürosu*) dur.

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL : X

ARALIK - OCAK 1946

SAYI : 86 - 87

XV. inci Asırda Türklerde Dinî ve Fennî ilimlerin durumu ve Fatik Sultan Mehmed (1) ve çıkaracağımız netice

Prof. Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Tıp Tarihi Enstitüsü Müdürü

Tarihde Türkiyemizin, Selçuk devrinde, Bundan 7 asır önce Anadolu'da kurulan pek çok ilim müesseseleri vardır. Medreselerimiz darülhadiseler bizde şerî (nakli) ilimlerin öğretildiği birer mekteptir. Buralardan âlimler, fakihler yetişmiş ve bunlar memleketimizin ilim öğretiminde şer'î ve idarî yollarda, kadılıklarda ve hakimliklerde çalışmışlardır. Bu medreselerin öğretimde tuttuğu yol arapça esasını muhafaza ederek hep şerî ilimlerdir. Lâkin İslâm dininin ve İslâm olan devletlerin yükseliş devirlerinde bir takım yerli ve yabancı Şark âlimleri eski Yunan dilinden bir çok tıp, heyet, riyaziye ve felsefeye dair aklı (fennî) eserleri arapçaya çevirmişler, ve bunlar X, XI, XII inci asırlarda İslâm ve Türk mütefekkirleri tarafından yeni teliflere esas olmuş, bu suretle aklı ilimlerde bizde her ne ka-

dar medreseler programlarına şerî ilimler gibi girmemiş ise de hususî öğretim yoluyla bu sahada âlimler yetişmiştir. İşte Anadolumuzda XIII ve XIV üncü asırlardaki Selçuk medreselerimizde programlara giremeyen bu müsbet ilimleri hususî suretle elde edenler bulunmuştur. Fakat her nedense bunlar sırf şahsî tarafları tatmin yolunda faideli olmuş ise de esas gelişimini medreselere bırakmamıştır.

Bununla beraber Anadolu Selçuk dünyasında diğer İslâm ve Türk ülkelerinde olduğu gibi tıp öğretimi ihmal olunmamıştır. Anadolumuzun hemen belli başlı her şehrinde bulunan Selçuk hastahaneleri (Darüşşifa, Bimaristan, darüssıhha, mâristan) tıbbî,

(1) — Konya Halkevinde Mayıs 1945 de verilmiş konferansın metnidir.

ilmî ve amelî olarak öğreten bir tîb medresesi mahiyetini almış, burarlarda vazife alan üstad hekimler yanlarına çırak gibi giren tîb öğrencileri yetiştirmişler ve bunu sistemli bir öğretime bağlamak üzere Kayseride 602 (1205) de ve Sivasta 617 (1219) pratik öğretilen hastahanelere hemen bitişik tîb medreseleri yapılmıştır. Demek müsbet ilimlerin tîb kısmına Anadolumuzda Selçuklar büyük önem vermişlerdir.

Heyetten yalnız memleketin müslüman ve türk nüfusca kalabalık olan şehirlerinde namaz vakitlerini ve bulundukları yerlerin bu maksatla tul ve arz derecelerini tayin edecek kadar ve takvime yarayacak esaslar üzerinde yüründüğü malumdur. Hende ve hesap hakkında Öklidis'in ve diğer hesap alimlerinin eserleri bilhassa Öklidis şerhler ve haşiyelerinin en eski nushaları istifade edecekler için Anadoludaki Selçuk medreselerindeki kütüphanelerde bulunabiliyordu. Kütahyada Abdülvacidin (Vacidiyye) medresesi Germiyan beyliği zamanında güya rasat yapılr bir yer olarak gösterilmektedir. Bunu bir tiradisyon rivayeti kabuletmekle beraber Anadoluda akli ilimlerin Selçuklar, Anadolu beylikleri zamanındaki vaziyeti üzerinde durulması luzumunu hatırlatmaktadır.

Osmanlı imparatorluğu, Selçuk imparatorluğunun inhilâli üzerine kurulan beylikleri bir araya getirmekle ve Rumelide ve Şarkta genişlemekle ortaya çıkmıştır. Lâkin Anadolu Selçuk imparatorluğunun bir uzanmasından ibarettir. İlim müesseseleri aynen devam etmiştir ki, bu medreselerin Anadolu şehirlerinde tam miktarını tayin güçtür. Bu gün Anadolunun bir çok şehirlerinde yerleri ve hatta isimleri bile kaybolmuş Selçuk medreselerinin çoğunda muhtelif tarihlerde

istinsahedilmiş kitaplar buluyoruz ki bunlar bize Anadoluda bütün medreselerin hemen her asırda birer ilim kaynağı olduğunu gösteriyor (1). Sivastaki medreselerin ise binlerce talebeyi içine aldığı söylenir (2). Osmanlı Türklerinin yükselmesinde bu medreselerin büyük hizmetleri olmuştur.

Osmanlı Türklerinde müstakil ilk ilmî hareket İznikte devletin kurucusu Osman bey oğlu Orhan bey zamanında kurulan medreseye Kayserili meşhur âlim Davudun (3) tayiniyle başlar.

Bursanın alınmasından sonra imar hareketlerinin başında medreselerin yapılması gelir. Osmanlı Türkleri Rumeliye geçip Edirneyi ikinci merkez yaptıklarında Adadolu ilim ocaklarının benzerlerini orada da kurarlar. İstanbulun alınmasına kadar Anadolu ve sonra Bursa ve Edirne medreseleri âlim müderrisleriyle büyük şöhret kazanmışlardır.

Gerek memleketimizde yetişip bu medreselerde vazife alanlar ve gerek hariçten yetişip gelen İslam ve Türk âlimlerin sayısı pek çoktur. Fakat bunlar nakli ilimlerde en ilerde sayılmıştır.

(1) — Dr. A. Süheyl Ünver - İstanbul Üniversitesi tarihine giriş. Fatih Sultan Mehmed Üniversitesi ve ilmî hayatından bahseden esere bakınız.

(2) — Sivas salnamesi 1321. S 206

(3) — Davudu Kayseriyi Mısırdaki tahsilini tamamlamıştır. Muhiddini Arabînin (Fusus)unu şerheden âlim ve fadıl bir müderrisdir. Zamanında çok meşhur olmuştur. Elimizde Orhan ile görüşdüğünü gösteren bir minyatörü de vardır: (Topkapı sarayı, hazine K. N. 1263 resimli Şekayıkı Numaniye nushası) Davudun (Abı hayatı) tahkikeden risalesi beğenilir. İbni Farızın Kasidei Hamriyesine şerh yazmıştır. Şekayıkı Numaniye Mecdi tercümesi cild 1 S. 27.

Akli ilimler üzerinde bizde ilk defa Meveraünnehre gidip orada yetişip kalan ve bu sahada Uluğ Beyi ve Ali Kuşçiyi yetiştiren bir Bursalı Kadızadei Rumi vardır ki iftihar olunacak bir âlimimizdir. Semerkant'da müderris ve Uluğ Bey rasathanesine müdür olarak Ziyçi Gurganinin tanzimine devam etmiştir.

Kuvvetli bir bilginimiz Mehmet Şemseddin Fenari de İznikte Alâeddini Esvedin talebesindendir. "Toprak iyi ahlâklı ve hakikî âlimlerin vücudunu çürütmez," sözünü tahkik etmek istediğinden hocası Alâeddinin mezarını açtırmış, cesedinin çürümediğini görmüştür.

İstanbul fethinden önce hekimlerimiz arasından Geredeli İshak Bin Murad, Geredenin Arkıt dağında yaylada istirahat ederken Havassül Edviye diye türkçe tıbbî bir eser yazmıştır ki XIV üncü asırdaki tîb dilimizin sadeliğine güzel bir örnektir. Tîb müfredatından, hastalıklardaki endikasyonlardan ve hastalıkların âlâmetlerinden bahseder.

Hekim Konyalı (Hızır Bin Aliy-yülhattap) hacı paşa üzerinde durmamız icabeden yüksek şahsiyetlerden biridir. Tahsili Mısırdadır. Tıbbî ve ve ilmî eserleri tıbdan teshil müstesna hep arapça yazmıştır. (Şifaüleskam ve devaülâlâm) eseri tîb klâsiklerimizden sayılır. Bu eserleriyle Anadolumuzun İbni Sinası denmeğe hak kazanmıştır.

Aydinoğlu Umur Bey ve gerek Timurtaş Bey (paşa) zade Gazi Umur Bey Anadolu beylikleri zamanlarında yaşayan Anadolulu âlimlere ve şairlere bir çok ilmî eserleri türkçe yazdırmış ve tercüme ettirmişlerdi. Amasyalı hekim Şerefeddin Sabuncu-oglu tecrübi tababete ve şahsi gör-

gülerine ve müşahedelerine kıymet verdiğimiz bir hekimdir. Cerrahiye eserinde klâsik bahisler Ebülkasım Zehraviden tercüme edildi, binaenaleyh tercüme eseridir, deneceğine Mucerreppnamesi ve bu eserin orijinal bahislerindeki fikirleri incelenmelidir. Görülecektir ki buna telif denmediği takdirde ilmî mahiyette tertibolunan diğer eserleri de telif saymamalıdır. Maksadımız burada İstanbul fethinden önce Türklerde ilimler ve tîb tarihini bildirmek değildir. Yalnız İstanbul fethinden sonra Türklerde müsbet ilimlerin bizde gelişimine kısaca bir göz atmakdan ibarettir ve bu ilmin Anadoludaki esaslarını anlatmaktır. Bu bir buçuk asırlık devre pek de boş değildir. Çünkü Fatih Sultan Mehmed Anadolu ve Rumelide böyle ilmî bir muhitten yetişmiş ve bizde müsbet ilimlere zamanında ve medreselerinde önem vermiştir.

XV inci asır Türkiyesinde müsbet ilimlerle terbiye edilmiş ve yetiştirilmiş hemen ilk hükümdar Fatih Sultan Mehmed'dir diyebiliriz. Onun yetişmesi bu tarihin bizde esaslı başlangıcını bildirir ve tercümei hali de bunun otuz senelik tarihidir. Binaenaleyh onun nasıl doğup büyüdüğünü ve ilerlediğini kısaca belirtelim :

Fatih Sultan Mehmed tarih kitaplarının hilâfına lâkin doğru olan 835 (1432) senesi Recebinin 27 inci (Şenbe) sinin gecesinde seher vaktinde saat sekizi dört dakika geçte Edirne'de dedesi buirnci Sultan Murad'ın sarayında doğmuştur.

Küçükken bir aralık babası ikinci Murad'ın yerine Edirne'de tahta geçmiş, lâkin bir seneden az müddet geçince bazı sebeblerle tahtından inmiş ve Manisada valiliğe dönmüştür. Mehmed Çelebi adıyla burada valilik yaparken kuvvetli hocaları ve bilhas-

sa Molla Husrev'in daima yanında bulunmasıyla ilim ve marifette ilerlemiştir.

Asıl 20 yaşında iken babası ölünce çok iyi yetişmiş olan Mehmet Çelebi babasının yerine Muharrem 855 (1451) de hükümdar olmuş ve bizzat hazırladığı muhasara plânı mucibinbe 22 yaşında İstanbulu almış ve burasını o asrın en mühim ve güzel Türk ve Müslüman şehri yapmış ve dünyanın müstakil ve büyük bir üniversitesini kurmuştur.

Rivayete göre Fatih küçükken okumağa az heves göstermiştir. Bizce bunun sebebi ufak yaşta okutulmağa başlanmasıdır. Lâkin babası bundan müteessirdir. Zira tayin edilen hocalar buna muvaffak olamamışlardır.

İstanbulun ilk Kadısı Molla Hızır beyin önce hocası ve sonra kayın pederi olan Molla Yegân hacca gitmiş, dönüşte Mısıra uğradığında tahsilini bitiren Molla Gûrânî ile tanışmış ve değerli bulduğu bu âlimi Ruma (Anadoluya) beraber getirmiş ve Bur-sada ikinci Nuradın huzuruna girdiğinde "bana ne hediye getirdin," sualine Molla Gûrâniden bahsetmiş, "nere-de diyince hemen orada duran Mol-layı huzura sokmuşlar. İkinci Murad oğlunun daha henüz okumağı bile sökmemiş olduğundan üzüldüğünü söylemiş ve onu genç şehzadeye hoca tayin etmiştir.

Molla Gûrânî ilk dersi için Şehza-de Mehmedin yanına girerken beraberinde bir de sopa getirmiştir. Bunu merakeden mütecessis Mehmet "Bu ne olacak," sualine "Padişah babanızın emriyle derslerinize gayret göstermezseniz bununla sizi tedip edeceğim," cevabını alınca ürker veyahut bu ona tecrübe olunmuştur; denir. Netice şu-

dur: İlerde Fatih Sultan Mehmet olacak olan genç Şehzade Mehmet okur ve okuyup yazma hevesi artar. Artık o bütün hayatı müddetince naklî ve bilhassa aklî ilimlere heves ve gayreti artan sayılı bir âlim ve zamanî âlimlerinin reisi olur. Biz Şehzade Mehmedin okumasına artık dimağ inkişafı zamanının ancak bu sert ve yeni hocası devrinde meydana gelmesinde buluyoruz.

İşte iki âlim, Molla Gûrânî ve Molla Hüsrev Fatihin ilerlemesinde amil olmuşlardır ve onun 31 sene süren saltanatı zamanında yanından ayrılmamışlardır.

20 Yaşında hükümdar olan Fatih hocalarına bütün hayatı müddetince hörmet göstermiştir. 22 Yaşında İstanbulu alan bu genç hükümdar ilk defa Edirne kapısından beyaz at üzerinde tertibedilen zafer alayile İstanbulu girmiştir. Yanında yaşlı başlı âlimler vardır.

Bizans kızları Fatih zanniyle ak saçıyla ihtiyar görünen Ak Şemseddine demet halinde çiçekler sunuyorlar. Ak Şemseddin bunları almak da muhteriz davranarak eliyle 22 yaşında, başında tolgalı genç hükümdarı göstererek "Ona götürün," diyor. Bu vaziyetten sıkıldığını hisseden genç Fatih bu kızlara "Vakıa ben hükümdarım amma ona gidip veriniz, çünkü o benim hocamdır," demiştir. Fatih ilim ve faziletine inandıklarını ne kadar tekrimettiğini göstermekten asla çekinmemiştir.

İstanbul alınınca hemen derse başlanır. Hocası Molla Hüsrevi camiye çevrilen Ayasofyaya müderris yapar ve orada papazlardan boşalan odalara talebe yerleştirilir. Zeyrekte Pantokrator manastırı odalarına da talebe konur. Molla Zeyrek gibi devrin

bir kaç âlimini buraya hoca yapar. Demek İstanbulda Fatihle beraber tedris hayatı başlar. Bu yeni ilim yurtlarında birer de kütüphane açılır.

Derslere odakar heyecan ve alaka ile başlanmışdır ki Molla Hüsrevin Ayasofyaya derse gelmesi adeta şehirde bir hadise olurdu. Talebe sabahliyin erkenden Molla Hüsrevi evinden alır, ata bindirir, alayla getirirler. Namaz kılınır, sonra ders verilir. Avdette yine aynı alayla evine getirler. İleri gelen talebesi yemekte kalır. Namaz vaktinde en baş safa geçerken bütün cemaat ayağa kalkar.

Fatih sultan Mehmet İstanbulu aldıktan 10 sene sonra 867 (1463) de büyük bir üniversitenin inşasına başlar ve 8 sene sonra 875 (1470) de biter. Bu külliye o zaman Ayasofyadan sonra büyük bir caminin etrafında 16 büyük medreseden ibarettir. Bunlar muhtelif ihtisasta yatılı talebe yetiştiren kollejlerdir. Yüksek tahsil takibedecek ve buraya girmeye muvaffak olduklarından dolayı danışmend itlak olunan talebe bekâr müderris ve müdüris muavinleri olan mudilere olduğu gibi birer odaya sahiptirler. Yemekte parasızdır. Müderrisler de bundan istifade ederler. Yalnız müderrislerle beraber talebe de gündelik alır. Müderrislere günde 50 akçe gibi zamanının en çok parası verilmiştir.

Bu 16 medreseden 8 i ihtisas medresesidir. Ayrıca sekiz tane bunları tamamlayan tetimme medreseleri aynı hizada sıralanmıştır. Lise derecesinde tahsil devresine tekabül eder. Buradan yukardaki semaniye (sahn) medreselerine danışmend olarak geçerler. Şehirde diğer medreseler bunları tamamlayacak mahiyette medreselerdir.

Külliye Çukur ve Karaman hamamları mülhaktır. İmareti vardır. Orada ziyafethane misafirhane (tabhane) beraberdir. Üniversite kadrosuna giren herkes buradan yemek yer, artanı da fakirlere dağıtılır. Fatih zamanındaki asıl vakfiye, ikinci Bayezid zamanında daha tekemmül ettirilerek tasdik edileninde ve bir nizamname gibi ayrıca kaleme alınan kısa vakfiyede ve üçüncü Murad zamanında ağır bir üslûble türkçeye çevrilisinde de bütün bu hizmetler yazılıdır. Cami beş vakitte halka ve aralarında büyük ve ilmi konferanslara tahsis olunmuştur. Medreselerin mahdud sayıda ihtisas talebesi için yapılmış dershaneler olduğu gibi her bir semaniye medresesinde ve hatta tetimmelerde hususi birer kütüphane vardır ki bugün çoğunun fihristleri elimizde bulunmaktadır.

İşte bu Üniversitenin rektörü sıfatıyla Fatih sultan Mehmed kısa imtihanlardan ve liyakatlerini isbat için yazdıkları şerh, haşiye ve ta'liklerden seçilen mollalar bu medreselere tayin edilmıştır. Bunların çalışmalarıyla ve ilerlemeleriyle bizzat alakadar olan ve reisülülema sayılan Fatih medrese talebesinin ve mezunlarının terfilerinde esas olan defteri de yanında taşırdı.

Fatih Sultan Mehmet ilerlemesini amaç edindiği üniversitesini küşad etmeğe gelirken başına ülemanın hakkıyla başı olduğunu göstermiş ve onlar gibi severek sardığı sarıkla ve cübbe ile gelmiş, hepsini taltifetmiştir. Bununla beraber sık sık derslere gelerek hocaların takrirlerini dinler ve onları sevindirirdi. Bir gün veziri Mahmut Paşa ile Ali Tusinin medresesine yürüyerek gelmiş ve dersi dinlemiştir.

Fatih bu yeni kurduğu ilim ocağıyla daima alâkadar olurdu. İstanbuldan her hangi bir sefer vesilesiyle Edirneye, Rumeliye ve Anadolu'ya geçtiğinde en seçkin âlimleri berabere alır, yolda indikleri yerlerde onlarla ilmi konuşmalarda bulunur ve bunu asla ihmal etmezdi. İstanbulda uzun ve kısa oturduğu zamanlarda her hangi ilmi meseleleri ele alır ve onlar etrafında yetgili âlimlerle konuşur, kütüphanesinde vakit geçirir ve hocaları yanında bulundurur, huzurunda yaptıkları ilmi münakaşalarda bitaraf dururdu. Ayrıca hakemler vardı.

İstanbulda Molla Zeyrek, Hoca-zade ile olan tevhid bürhanı meselesi münakaşası huzurunda altı gün altı gece sürmüş, Nihayet hocazadenin zaferiyle bitmişti. Hakem Molla Hüsrevdi. Bundan Molla zeyrek gücenererek Bursaya gitmiş ve tekrar davet edildiğinde asla dönmemiştir. Huzurunda diğer bir münakaşa da Tehafetülfelasife meselesidir. Âlimlere imam Gazalinin eski filozoflara reddiyesi (Tehafütü) ile İbnirrüşdün buna cevabı (Tehafütü tehafüt) eserlerine göre hangisinin haklı olduğunu ortaya koymalarını istemiştir. Bu bahsi incelemeğe ve bir eser yazmağa hocazade ile Alaüddin Ali Tusî memuredilmiştir. Lâkin Molla Hüsrevin hakemliğiyle hoca zadenin yazdığı tehafüt Alaüddin Tusinin kaleme aldığı (Zahire) sine nazaran daha fazla ikram ve teveccüh görmüş. Ali Tusi bundan gücenererek memleketine gitmiş, bir daha da dönmemiştir. Fatih bu toplantılardaki münakaşaları müşahid sıfatıyla takibetmiş, bitaraf durabilmek için asla hakem olmamıştır.

Bu münakaşalarla beraber onun huzurunda görüşülen pek ilmi meseleler daha vardır. Buna Kuşcinin bu-

lunduğu bir toplantıda bir daire içinde had zaviye, kaime olmaksızın münferice olur meselesidir ki Fatih Ali Kuşcinin hallinden önce bunun önce yerli âlimler tarafından incele-nerek halledilmesini, muvaffak olamazlarsa Ali Kuşciye sorulmasını istemiş ve yerli âlimleri araştırmalara teşviketmiştir. Bunu nitekim Sinan Paşa halletmeğe muvaffak olmuş ve bir risale bize kadar bildirmiştir. Daha konuşulan ilmi meseleler buraya sığdırılmıyacak kadar çoktur.

Fatih şahsan dile meraklı idi. İyi Arapça ve Farsça bilir ve kütüphanesindeki kitaplar hep bu dillerde olduğu cihetle ve Molla Lutfinin hafızı kütüplüğü idaresinde bulunan hususî kütüphanesine sık sık gelir ve genç hocası Sinan Paşa ile de buluşurlardı. Çünkü zamanındaki âlimlerin bazısını en büyük ilmi paye olarak kendisine hoca seçerdi ki aralarında cidden değerlileri vardır. Fatih diğer dillerden bazılarını bildiği söylenirse de bu bilgi herhalde yukardaki diller kuvvetinde olmadığı kanaati vardır.

Fatih Sultan Mehmed tarihe, bilhassa medeniyet tarihine ve coğrafyaya meraklıdır. İstanbulda boş kaldığı zamanlarda yerli ve yabancı âlimlerle bu bahislere ait aylarla görüşmelerde bulunmuştur.

Müsbet ilimlere bilhassa merakı vardır. Şer'i (Naklî) ilimlerde hakikaten ileri derecede bir âlim idi. Lâkin onun aklî (fennî - müsbet) ilimlere merakı başta gelir. Tıbbı merakını, etrafında zamanının tıp ilimlerine vakıf değerli hekimleri toplayarak göstermiş ve onların bazıları eser bile yazmışlardır. Onlarla sık temaslara vardır. Heyet, hendese hesap zevkalarak takibettiği bahislerdir. Hatta bunlarla okadar ilgi gös-

termiştir ki yaptırdığı üniversite (külliyye) nin dersleri arasına ve hey'etle riyazi ilimleri okutmağa Semerkant rasadhanesi müdürü Ali Kuşciyi getirtmiştir. Onun Ayasofya medresesinde okuttuğu derslere Fatih, Sinan Paşanın da devamını istemiş, lâkin onun yerine giden Molla Lutfi öğrendiği bu dersleri akşamları Sinan Paşaya takrir etmiş, hatta bu bilgi ile Çağminiye bir haşiye de yazmıştır. İstanbulda artık riyazi ilimler de meclislerde konuşulur olmuş ve Ali Kuşcinin bnrada bulunmasından istifade olunarak İstanbulun tul ve arz dereceleri yeniden ona yenilettirilmiştir, ve Fatih camii'nin sağ minaresi altına bir güneş saati yaptırılmıştır.

Fatih İstanbul'a gelen Ali Kuşci'nin takdim ettiği (Muhammediyye) adındaki hesap kitabını sevinerek almıştır. Fatihle Uzun Hasan seferine gittiğinde zaferin kazanıldığı gün bitmesi dolayısıyla (fethiye) adını verdiği heyetten mühim bir eserini de sunmuştur.

İşte bu sefer esnasında Fatih'in yanında seçme âlimler bulunuyordu ve yollarda boş kaldıkları zamanlarda ilmi ve fennî görüşmelere devam ediyorlardı. Ali Kuşci, Molla Husrev ile beraber Fatih külliyesinin ders proğlarını hazırlamışlardır.

Fatih'in bir türlü bitmiyen öğrenme hevesi onu ince sanatlara da bilgi sahibi yapmıştır. İstanbulun imarında bilerek çalışmış ve direktifler vermiştir. Edebiyata merakı ayrıca bir konuda incelenecek önemdedir. Görülüyor ki ilim ve sanattaki tecüssüsünü her veçhile tatmine devam etmiştir. Bu ileri kafa asla mutaasıp değildir. Çünkü onun bilgisizlikten ileri geldiğini bilir. Taassubu daima

kırmış ve hattâ resmini yaptırmış ve sarayındaki hususî dairesini sevdiği mevzularda resimlerle doldurmuştur. İşte bütün bunlar Fatih'i yüksek bir şahsiyet yapmış ve ona olgun ve fennî bir kafa bahşetmiştir. Fatih'in bu sayede kazandığı meziyetleri sırayalım :

Yeni bilgi ve bulgulara meraklıdır. Tecrübeye inanır. Düşündüklerini yapmadan önce söylemez. İnce san'atlarda ve san'atta değişikliği sever. Kendisine bir ilim muhiti yaratmıştır. Aklî ilimlere merakından hayatı iyi anlamıştır. Bizans sarayının ıssız ve dağınık hali karşısında Sâdi'nin meşmeşur ve (baykuş efrasyabın kalesinde nöbet uruyor, Kayserin sarayında örümcek perdedarlık ediyor) mealinde Farsça beytini teessürle okumuştur.

Katiyyen mutaassıp değildir. Hattâ resmini yaptırmıştır. Taassubu gerilik ve az bilginin tesirinden sayar. O Türk satvetinin ilimle duracağına inanmıştır. Yalnız ilme ve sonuçlarına inanır. İlim adamlarına saygı ve sevgi gösterir. Onlara gösterdiği itibarı vezirlerine yapmamıştır. İlmî toplantılarda âlim olduğu halde devlet otoritesine geçti diye veziri Mahmut Paşa ayakta dururdu. Memlekette ilmi bir otorite kurmuştur. Âlimleri maddî sıkıntıda bırakmamıştır. İstanbul ve bulunduğu Türkiye bucaklarının onarımıyla bizzat ilgilenmiştir. Hekime ve bilgisine inanmıştır. Zengin bir kütüphane yapmıştır. Herkesten bir şey öğrenmek isterdi.

* *

Bu konferansında da söylemek istediğim bir netice vardır ve onun için bu kadar tafsilâta giriştim. Muhakkak ki tarih sevilir. Ben de seve-

rim Yalnız tarihi okumak kâfi değildir. Onun noksan tarafları vardır. Onu da tamamlamağa çalışmalıdır. Tarihimiz hep memleketimizi ilgilendiren savaşlar ve neticelerinden birinci plânda bahseder. İlim ve marifete ait kısımlar pek az geçmiştir. Eğer bu noktadan tarihlerimizi karıştırırsak vak'aların âlimi oluruz, amma memleketin ilerlemesinde çok tesiri olan ilim ve marifet tarihimizi öğrenemeyiz. Bunun için ayrı araştırma yollarımızdan kendi halimize göre yürümeliyiz. Binaenaleyh tarihlerimiz de bizi bu noktadan tatmin etmekten uzaktır. O noksanı bulmalı ve tamamlamağa çalışmalıyız.

Evet geçmişte bir tarih vardır. Fakat bu günün de bir tarihi olacaktır. O da bir gün geçmişe katılacaktır. Fakat biz bugünümüzü tarihe medeniyet yolunda kendimizi malederek geçirmeliyiz. Tarih tekerrürden ibarettir, derler. Onun dünyanın iyi ve kötü hadiseleri cihetiyle tekerrür eden tarafları olduğu gibi asla tekerrür etmiyen tarafları da vardır. Tarihi bilmekle ve devirlerini yaşamakla beraber oraya dönemeyiz.

Meselâ önümüzde bir Fatih devri ve onun dayandığı ve üzerinde cidden durulmağa lâyık XIII üncü ve XIV üncü asırların oğlu ve torunu bir XV inci asır vardır. Bu asrın her hadisesi ve eseri bize muhakkak heyecan verir. Peki bu devri sevdik diye oraya dönemeyiz. Her ne kadar o asırdan geliyorsak'ta aradan iyi ve kötü beş asır ilerlemiştir. Fatih devri geçmiştir. Lâkin onun bir şahsiyeti ve bu şahsiyetin kaybolan veya hafızamızda yaşayan izleri vardır. Yaşayışını ve yaptıklarını pek beğendiğimiz Fatih'i taklit edemeyiz. Çünkü o ince ferasetiyle Türkiyenin ilerlemesi Avrapada ebediyyen yaşayabilmesi için

İstanbul'u almağı tasarlamış ve bunda muvaffak olmuştur. Ebediyyen onu bize bırakmıştır. Binaenaleyh tekrar zabtolunacak bir İstanbul da yoktur.

O halde biz o devirden beş asır ilerde yaşadığımızı göre örnek alabiliriz. Bir defa Fatih'i bu kadar muvaffak eden sır nedir? Onu buldukmuz zannetrim ki o asırdan ve onun en büyük mümessilinden bir ders alır ve kendimize o zamandan bir misal seçmiş oluruz. O halde Fatih'in fennî bir mantalitesi vardır. Onu alabiliriz. Bu da onu yetiştiren zamanın eserleriyle olamaz. Çünkü o asrının yenilikleriyle buna kavuştu. Bizim o asra nazaran beş asır ilerde olan zamanımızın bizi fenalıklara değil iyilikler ve yüksekliklere çıkaracak ciddi ve fennî bilgilerinden kendi kafamızın fennî teryesini vererek biz de zamanımızın fennî bir kafasına sahip olabiliriz. O halde bu fennî kafanın bizde tezahürü ne olacaktır? Bir defa bu fennî kafa görüyoruz ki Fatih'e bir çok yüksek ilmi ve ahlâki meziyetler bahşetmiştir. O bununla yaşamış, ilerlemiş ve işlerinin hepsinde muvaffak olmuştur.

O halde fennî bir kafaya, ilmi ve ciddi düşünen bir dimağa malik olmanın faidelerini görmüş böyle yüksek meziyetli insanların hayatından bazı olayları sıralıyalım:

Fennî kafa ile terbiye olmuş insanlar :

— Boş vakit geçirmez, vaktini havailik ile öldürmez.

— Çok dürüst olur, kimseyi incitmez.

— Daima öğrenmeğe hevesli olur. Yeni birşey öğrenmeden yattığı akşamlar kendisini bedbaht hisseder ve daima ilerlemeğe gayret eder.

— Hilka'tin herkesten bir çeşit zuhurunu görür, dedikodu yapmaz. Kimsenin aleyhinde bulunmaz, insanlarla uğraşmaz.

— Saadeti kendisinden ve muhitinden başka bir yerde aramaz. Mes'ut gibi uzaktan görünen biçarelere acır.

— İnsanlara merhameti artar, daha insanca hareket eder.

— Kendisi muhtaç olduğu zaman başkalarına yardım eder.

— Bir şeye üzülsün derhal tesellesini bulur. Neşesini etrafındakilere dağıtır. Onların kederlerini hafifletir. Hiç bir şeyi kendisine derd edinmez.

— Kimseyi zora ve sıkıntıya sokmaz ve kimseye eziyet vermez.

— Daima çalışır ve bu cihetle refah içinde yaşar, sıkıntı çekmez.

— Yaşadığı bu âlemin hakkile, adi itiyadlarına kapılmadan zevkini çıkarır. Asla hayatında gerilemez. Her günü olgun, dolgun ve hoş geçer.

— Sıhhatına itina eder. İntizamı sever. Dikkatli ve sabırlı olur.

— Katiyyen saygısız olmaz, kıskanç değildir.

— Dünya hadiselerini dar görüşlerle değil, kendisinin geniş ölçüsü ile tartar.

— Kimse ile kavga etmez. Hidde-tini okadar saklar ki susmakla ve yüz kıvrımlarıyla bile belli etmez.

— Hakiki vatanperver olur. Başkasının menfaatini kendi menfaatin-den üstün görür.

— Çocuklarına değersiz para ve gelirler yerine servet olarak başka-

larına yardımlarının memnuniyetini bırakır, onlar ekileni biçerler.

— Nazarında ölmek ve yok olmak yoktur. Bir intikal devresini geçirdiğini bilir.

— Dürüst ve doğru akıl ve fikri ile ve muhakemeleriyle muhitine nazımlık rolü yapar.

— Asla haris olmaz. Yalnız kendisinde öğrenme ve fikren ilerleme hırsı vardır. Çünkü hâdiselerden ibret almıştır. Tarih bilirse her devri içinden yaşar. O devirlerden ve insanların yaşayışından ibret alır.

— Vücutlarını iyi öğrenirler ve onun şaşmaz programla çalışmasını örnek tutarlar.

— Esrarlı kâinatı öğrenir, kendi küçüklüğünü anlar. Esaslı şeyleri tam öğrenir, daha öğrenecek çok şeyler olduğunu da unutmaz.

— Eski değil, yeni fennî eserleri takip ile insanın daha neler öğrenmeğe muhtaç olduğunu anlar, bu maksatla ciddi eserler okur.

— İşte böyle hareket ederse tam ve mükemmel bir insan, eşi ve benzeri olmaz bir varlık olur. Onun için unutulmak yoktur. Bir nihayet iki de hakikî dostu olursa onun bahtiyarlığına son yoktur.

Son söz olarak şunu söyleyeyim ki: İnsanın fennî mantalitesi tamam olmayınca tam ahlâklı olunamaz. İşte o zaman yarım değil tam adam olur. Çocuklarınıza fen terbiyesini verin, herşeye yeter ve (kendisine yapılmasını istediği her iyi şeyi başkasına da yapar).

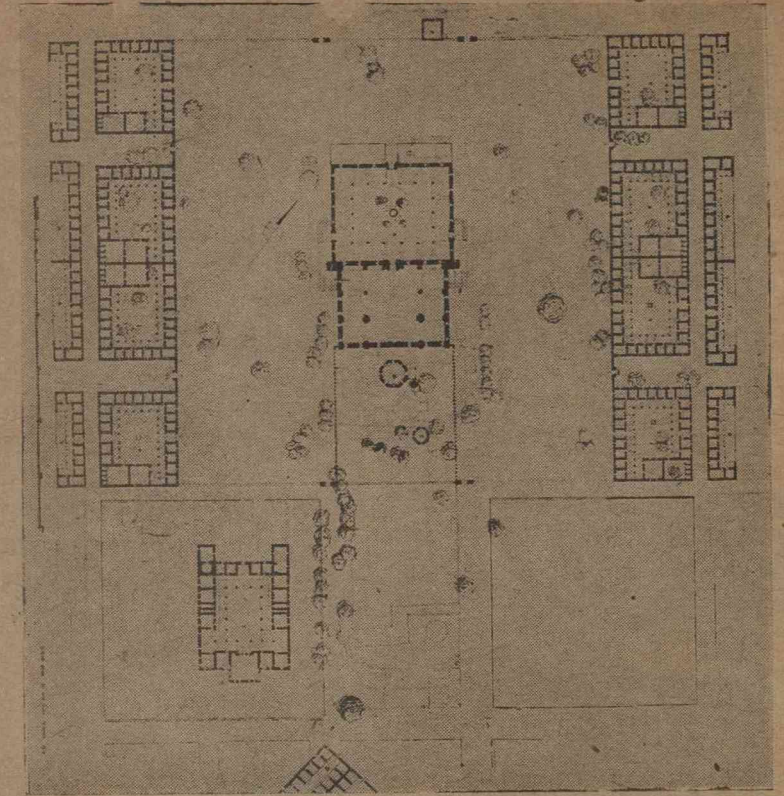
RESİMLERİN İZAHI :

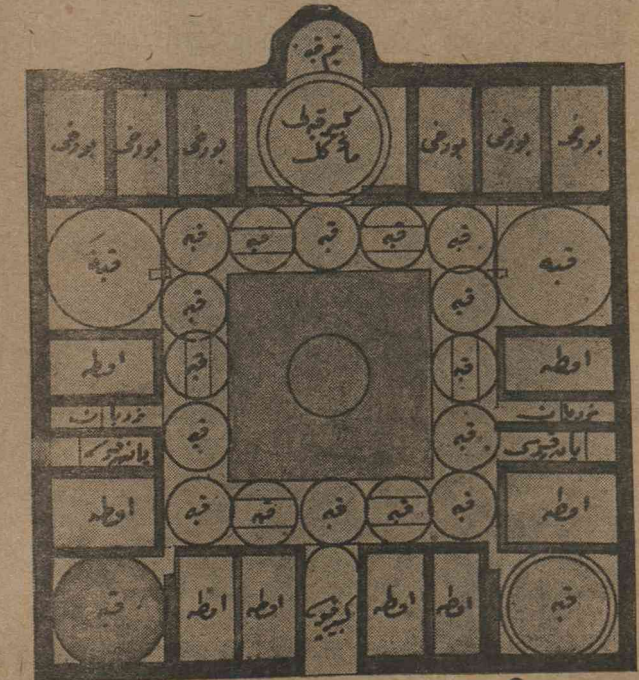
(1) — Fatih sultan Mehmed 40 yaşlarında. Aslı Topkapı sarayı resim galerisindedir ve kendisine en çok benzeyen resimlerden biridir.

(2) — Fatih sultan Mehmed'i gençliğinde okutan ve yetiştirenlerden Molla Husrev. Zamanının en büyük âlim ve fâdılı olarak büyük sevgi ve saygı görmüştür.

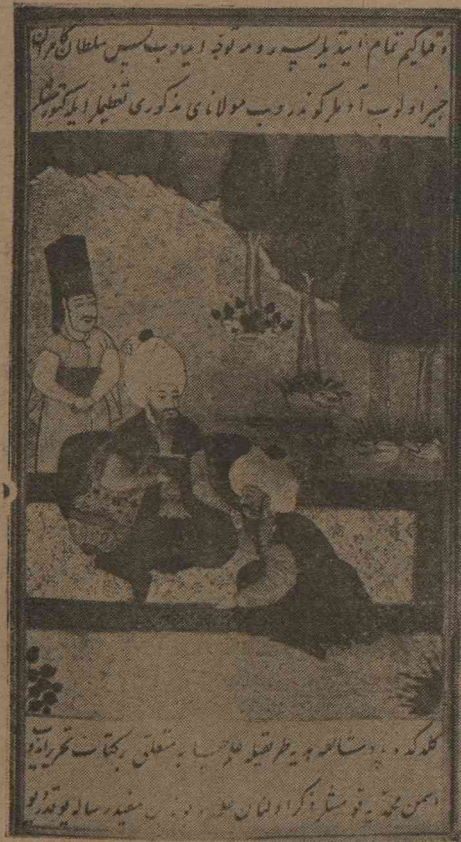
(3) — İstanbul'da yapılan ve Fatih camiinin etrafında sıralanan muazzam üniversitesinin 16 medresesi, tabhane ve ziyafethane plâniyle hastahanesinin yeri.

(4) — Fatih Darü'ssifa (hastahane) sının XIX uncu asır başındaki pânı

(5) — Fatih sultan Mehmed zamanında Amasyalı hekim Şerefeddin Sabuncuoğlu tarafından adına hazırlanan (kitabülcerrahiye) nin resimlerinden biri. Ebeler tarafından kapalı ferç ile doğan kızlardan birisi muayene edilirken görülmektedir. (Pariste Bibliyotek nasvonal nushası)

(6) — Ali Kuşci Fatih sultan Mehmed'e hesaptan (Muhammediye) kitabını sunarken elini öpmesi. Şakayıkı nomaniye tercümesi resimli nushası. (Topkapı sarayı hazine kütüphanesi N. 1263)

(7) — Aynı eserde Fatih sultan Mehmed'in, Mahmud paşa ayakta durduğu halde Molla Seyyidi Ahmed, Molla Zeyrek, Hoca zade ile ilmi konuşmaları sahnesi

ATA SÖZLERİ, İKLİM VE ZİRAAT

FERRUH SANIR

Konya Halkevinin yayınladığı "İlgın Folkloru," adlı kitabı da, diğerleri gibi büyük bir sevinç ve kıvanç ile karşılamamak mümkün değildir. Ben, bu kitabın bilhassa Ata sözleri Bölümünü inceledim; fakat pek tabiidir ki folklorcu gözüyle değil.

Memleketimizde meteoroloji gözlem (rasat) istasyonları henüz çok azdır; yerleri de isteğe tam uygun değildir, üstelik gözlem müddetleri - bu kadarını da şükranla anmak gerekemekle beraber, bir ikisi müstesna - 15, 16 yıldan ibarettir. Nihayet gözlem sonuçlarının ancak üçte ikisi çok muhtasar şekilde yayınlanmış bulunuyor. Meteoroloji Enstitüsünde çalışan değerli meteorologlarımız, büyük bir ihtiyatkârlık göstererek aldıkları neticeleri kitap veya makaleler halinde ortaya koymakta acele etmiyorlar hatta bu enstitümüzün elindeki geniş imkânlarla rağmen bir dergisi de yoktur. Bu şartlar altında coğrafya ile ve onun içinde klimatoloji ile uğraşanlara, az çok açık bir şekilde duyulan yokluk ve eksikliğe uygun olarak çalışmak düşüyor. Ezcümle atasözlerinden atmosfer ve olaylarıyla uzaktan veya yakından ilgili olanların iyi bir inceleme ile değerlendirilmesi mümkündür. Bunların bilhassa kısa zamanlı ve muhtasar da olsa eldeki gözlem sonuçlarıyla karşılaştırılmaları da mümkün olduğundan değerleri biraz daha artırılabilir.

Bu yazımızda "İlgın Folkloru," ad-

lı kitapta bulduğumuz bu türlü Ata sözlerinden bazılarını bu görüşle gözden geçirmeye çalıştık. Onların bu yolda değerlenişini gören veya çoktan bilen Konya dergisinin sayın okuyucularının bize bu alanda yardım edeceklerini umuyoruz.

Aldığımız atasözleri iklim ile olduğu kadar Ziraat ekonomisi ile de yakından ilgilidir.

İç Anadolu'da, bütün Akdeniz ikliminde olduğu gibi, yağışlar kış yarımına çoğu ilkbahara raslar. onun için atasözlerimiz arasında **Kışın gözü yaşlıdır ve Yaz yağmuru bulut geçintisidir.** şeklinde iki tanesini buluyoruz; fakat ayrı yıllarda yağışların aylık tutarlarını gösteren bir cetvel gözden geçirildiği zaman bol yağışların her yıl aynı aylara raslamadığı ve genel tutarlarının da yıllar arasında farklı olduğunu görürüz. Bazı yıllar ilk baharda ekinler yağmursuzluktan kuruyacak hale geldikten, hatta bu yüzden büyük zarar gördükten sonra yağar; bu takdirde o yılın ve ilk baharın yağış tutarı ne olursa olsun ürün kısa olur ve çiftçi bütün yıl çalışıp yetiştirdiğini bir iki ayda yer bitirir. Bazan da tam tavında ve yetecek kadar bol yağar; belki ve hatta o yılın veya baharın yağış toplamı diğer yıllardan az bile olur; fakat tavında gelen bu yağmur dolayısıyla bütün yıl yetecek, ektesi yıla yedek ayıracak ve satacak kadar ürün

alınır. Onun için **Ay var yılı besler, Yıl var ayı besler** demişlerdir. Böylece ortaya konan bu gerçeği coğrafya kitaplarımızda bu vuzuh ve belâgatla ifade edilmiş bulamıyoruz.

Fena yıllarda pek az şey alan İç Anadolu çiftçisi, taliin bu oyununa o kadar alışmıştır ki böyle bir yılın ilk üzüntülerini, kendince aldığı, biraz aşağıda bir başka atasözünün de ifade ettiği gibi, yalnızlığın mümkün kıldığı tedbirlerle attıktan sonra **Her darlığın bir bolluğu vardır.** diyerek ümidini gelecek yıla bağlar ve ona hazırlanır; onun için **"Çiftçinin karını yarmışlar, kırk tane gelecek yıl çıkmış,"** derler. Fakat fazla ümidinde de kapılmaz; her yıl bir başka sebeple değişen hava dolayısıyla ürün durumunu göz önüne alarak **"Ektiğine bakma aldığına bak,"** diyerek sonunu bekler. Yabancı müelliflerde aynı şartları hesaba katarak İç Anadolu çiftliğini kumara benzetirler. Bir başka atasözüne göre de **"Bostan kökünde iken pazarlık yapılmaz,"** çünkü bir kuraklığın veya dolunun bostanı yok etmeyeceğinden emin olunamaz. Çiftçinin gözü havadadır, **"Eser eser yağarsa sat buğdayı ver öküzü,"** der ve düşünür ki gelecek yıl için ne kadar ekerse o kadar bol alacaktır; binaenaleyh yiyeceğini satıp öküz alarak çift sürmekte ve ekin ekmekte fayda görür; yiyeceğini ve tohumunu ayırarak kalanını satar ve öküzü alır. Yahut gelecek yılı ümitsiz görür, ona göre toparlanmayı ihmal etmez ve onun için **"Eser eser**

yağmazsa, sat öküzü ver buğdaya," demiştir, çünkü öküzü beslemektense onun masrafını kendine ayırmayı ve gelecek yıl için hazırlıklı olmayı düşünür. Bu atasözü çiftçimizi kaldırmak için alınması gereken bir tedbire de işaret etmektedir; dar yıllarda öküzünü ucuza satıp yiyecek almasına, bol yıllarda da ürününü ucuzca satıp öküzü vermesine engel olmak ve zamanında yardım etmek.

Çiftçimiz her şeye rağmen çalışır; ümidini kesmez ve **"Yıl harman-sız olmaz,"** der. Halkımız İç Anadolunun, iklimine uygun ana ekonomik faaliyetini **"Buğdayla koyun, Geri yanı oyun,"** sözüyle ifade eder.

Sık işittiğimiz bu nevi atasözlerinden birisi de **"Ağustosun on beşi yaz, on beşi kış,"** sözüdür. Gerçekte de İç Anadolu gözlem istasyonlarının en düşük (asgarî) sıcaklarının eylül ayında sıfırın altına inebildiğini görürüz; fakat bu söz bu gün kullandığımız ağustos ayı için değil, ondan 13 gün sonra giren "rumî yılın ağustos"u için söylenmiştir; binaenaleyh gerçeğe uygundur. En düşük sıcaklık derecesinin, Isparta ve Kastamonuda ekim; Rize, Giresun, Samsun, İstanbul, Yalvaç, Edirne, Çanakkale, Bursa, Manisa, Muğla, Urfa ve Malatyada kasım; İzmir, Antalya, Adana ve Dörttyolda ise ancak aralık ayında sıfırın altına düşebildiği göz önüne alınırsa bu atasözünün tamamen İç Anadolu ile ilgili olduğu açık olarak görülür. **"Ağustosta geceler aya-za çeker,"** şeklinde halkça bilinen klimatik kaide de buna dayanır.

Fakat iklimle ilgili atasözlerini, diğer bir çoklarında da olduğu gibi, doğru ve tam olarak izah etmek her zaman mümkün olmamaktadır; çünkü bunların dayandıkları tezahürler henüz tanınmış değildir. Bu itibarla atasözlerini toplayanların, bunlardan müphem olanlara küçük izahlar koymaları fena olmaz. Halk bunları kullanırken manasını da zımnen verir. Yine okuyucuların yardımlarından faydalanmak ümidiyle izahında tereddüt duyulan bazıları, hem de bu nev'e misal olarak veriyorum:

Anız bastı, kar bastı. Kara kışta kar yağarsa, kara serçe bahara çıkmaz. Mart martladı, tavuk yumurtladı.... Gibi.

İklim incelemelerinde atasözlerinden bir hayli faydalanmak mümkün olduğunu bu yazımızla göstermeğe çalıştık. Bunlardan başka, halkımızın bir atasözüyle ifade edilmemiş de olsa tecrübe ile edilmiş bir takım iklimatik bilgileri vardır ki bunlardan bazıları ilk bakışta yanlış veya asılsız gibi görülse de kaybedilmeksizin toplanmalarında büyük faydaları vardır. Bilhassa yeni neslin eski nesilden koptuğu bu devrede bunları toplamakta daha çok gecikmemek zorunda olduğumuz da açıktır. Folklorla uğraşanlarımız için de zengin bir konu olan bu tecrübi bilgilerin toplanmasını onların himmetlerinden de bekleyebiliriz.

MEŞAMİ'NİN ŞİİRLERİ

MUZAFFER ERDOĞAN

Onaltıncı asır Konya şairleri arasında önemli bir yeri olan simalardan birisi de hiç şüphesiz Meşamî'dir. Elimizde onun bugün için bütün şiirlerini bir araya toplamış basma ve yazma bir divanı bulunmamakla beraber eski yazma mecmualarda gördüğümüz bir takım edebî parçaları kendisinin her cihetçe incelenmeğe değer bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Bugünkü bilgilerimizle hayatı hakkındaki karanlık bir çok noktaları aydınlatmaktan uzak bulunduğumuzu itiraf etmekle beraber Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Riyazî, Kaf Zade Fayizî ve Ahdi Çelebi tezkireleri (1) ile Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin Marifetnamesindeki kayıtlardan ona dair bir parça alsun malûmat edinebilmemiz kabil olmaktadır. Buralarda gördüğümüz kayıtlara göre onbeşinci asır ortalarında kendisine büyük bir edebî şöhrat temin eylemeğe muvaffak olan Bursalı Velîyüddin Zade Ahmed Paşa'nın amcazadesi Mustafa Bey'in oğlu olan Meşamî, Konya'da doğmuş olup Kınalızade diye anılan bir şöhrete maliktir. Babası oğlan Mustafa Bey Kanunî Süleyman

devrinde icraat ve faaliyeti ile tanınmış olan Damat Rüstem Paşa'nın kethüdası olup Şamî mahlası ile bir çok şiirler yazmıştır (2). Sürurî mecmuasında ve Edirneli Nazmî'nin Mecaünnezair'inde (3) dağınık bir çok edebî parçalarına tesadüf ettiğimiz bu sonuncu zatın Meşamî'den başka Tezkire sahibi Bağdadlı Ahdi Efendi'nin kayıtlarına göre, Safaî adını taşıyan diğer bir oğlunun da mevcut olduğunu kabul eylemek icab eder. Bütün buraya kadar söylediklerimizden anlaşıldığına göre Konya'da ve İstanbul'da genel olarak Kınalızadeler ünvanı ile tanınan bu ailenin şiir ve edble ilgisi oldukça fazla bulunmaktadır. Onaltıncı asrın oldukça tanınmış şairlerinden bulunan Konyalı Meşamî'nin Ahdi Çelebi tezkiresinde görülen kardeşi Safaî ise arasına şiirler vücade getirdiği hemen hemen muhakkak olmakla beraber babası ve kardeşi derecesinde şöhratini şairlikte temin eylediğine pek ihtimal

(1) — Âşık Çelebi, Tezkire, Millet K. Tarih Kitapları, (Yazma), No: 772, S: 342; Hasan Çelebi, Tezkire, Millet K. Tarih kitapları (Yazma), No: 759, S: 341; Riyazî, Tezkire, Millet K. No: 665, verak: 123 - 124 Kaf Zade Fayizî, Zübdetüleşar (Tezkire), Millet K. Manzum Eserler, No: 1325, S: 199; Ahdi Bağdadî, Tezkire, Millet K. Tarih (Yazma) No: 774, S: 176/a,

(2) — Osmanlı müelliflerinde ve bazı şûra tezkirelerinde Beyazid II devrinde bir çok yerlerde sancak beyliklerinde bulunan Mustafa Şamî bey adlı bir şahıstan bahsedilmekte ise de Şamlı aşiretine mensup olan bu zatın Meşamî'nin babası olan Mustafa Şamî Çelebi olup olmadığını incelemek herhalde faydalı bir iş olacaktır. (Ayrıca bakınız. Kaf Zade Fayizî, Zübdetüleşar, Millet K. Manzum Esetler, No: 1325 S: 117.

(3) — İstanbul Millet K. No: 683 ve 684 (Birinci ve İkinci ciltler).

verilemez (4). Yanlış olduğu bizce de mubakkak olan kayıtlardan birisi de Konyalı Meşamî'nin babası olan Mustafa Çelebi'nin Şair Ahmed Paşa evladından olarak gösterilmesidir. Çünkü Fatih Mehmed devrinde etrafında topladığı büyük ve geniş bir edebî çenber ile Türk Edebiyatında âdeta yeni bir çıkışa açan Veliyüddin zade Ahmed Paşa'nın hiç bir çocuğu olmadığı herkesce bilinen hakikatlerdendir. Doğum yılını kat'i ve mevsuk olarak bilemediğimiz Konyalı Meşamî'nin asıl isminin «Nâzır Çelebi» olduğu söylenmekle beraber (5) vesikasızlık yüzünden bunun hakikate tamamen uygun olup olmadığı hakkında şimdilik bir şey beyan etmek doğru olmasa gerektir. Mehmed Süreyya (6) Bey tarafından hakkında birbuçuk satırlık malûmat verilmekle iktifa edilen Konyalı Meşamî'nin vücade getirmiş olduğu şiirlere bakılırsa kendisinin melevvilige fazla bir bağlantısı olduğu ve bu hususta daha ileri giderek onun aşağı yukarı bir Mevlevî şairi bulunduğunu söyleyebiliriz. Zühâma'dan iken içerisinde duyduğu aşkın galebesi ile ruhunu, yüreğinde kaynaşan zevklerle ancak tatmin edebilen ve bunun için de en uygun bir muhit olarak Mevlevî ocağını bulan bu Konyalı Sanatkâr, 1585 (H: 993) tarihinde Konya'da hayata gözlerini ebediyen kapamıştır. Eski şuara tezkirelerinin bazılarında Konya'da mez-

kûr tarihinde öldüğü tesbit edilmiş olan bu zatın kabrine ora mezarlıklarında şimdiye kadar rastlanıldığına dair esaslı bir bilgimiz yoktur. Her ne kadar Mehmed Süreyya beyce ölüm yılının 1537 (H: 944) olduğu kaydedilmiş ise de yukarıda adları zikredilen tezkirelerdeki kayıtlara ve Faik Reşad beyle Bursalı Mehmed Tahir beyin verdikleri meşruhatta göre yanlışlığı âşikârdır. Onun ölümü üzerine bugün bizce adı bilinmeyen bir şair tarafından söylenilen مثنوی به بوی اجل ارشادی mısraı da onun bildirdiği tarihin doğruluk derecesi hakkında bize az çok bir fikir verebilir (7).

Biz burada onun babası olan Mustafa Çelebi ile kardeşi olan Safaî efendinin vücade getirmiş oldukları örnekleri dercetmekten şimdilik vazgeçerek Konyalı Meşamî'nin tanzim ve tertib eylediği şiirlerden şimdiye kadar hiç bir yerde yayınlanmamış olduğunu ve tezkirelerin de hiç birisinde bulunmadığını sandığımız bir miktar parçayı burada neşredebiz (8):

(7) — Sehi, Tezkire, Millet K. (Yazma) No : 768, varak 59 - 60 ve Latifi Tezkire, İkdâm mat. 1314, S : 198 - 199.

(8) — Eski şuara Tezkireleri hariç olmak üzere Meşamî hakkında şimdiye kadar yapıldığını görebildiğimiz neşriyat şunlardan ibarettir. Ali Emiri, Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, № 27, S. 743-745; Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, cilt 2, S. 412; Abdülkadir Erdoğan, Meram Bağları, Konya mecmuası, № 7; Osman Şevki Uludağ Karapınar - Selimiye camii, «Konya» Mec. № 35; M. Mes'ud Koman Şair Meşamî, «Konya» Mec. № 35.

(4) — Ahdî, Tezkire, Millet K. (Tarih kitapları, No : 774, S : 125/a.

(5) — Fuat Köprülü, Ahmed Paşa, İslâm Ansiklopedisi, S : 188 - 189.

(6) — Mehmed Süreyya, Sicill'i Osmani, C : 4. S : 374.

1

Cefa ü mihrin ol fettan birin bilür, birin bilmez
Gam ü şâdin dil'inâlân birin bilür birin bilmez.

Dana gel mescide meyhânedan geç deyû pendeyler
Acebdir zâhid-i nâdân birin bilür, birin bilmez.

Kitab-î şîveden bâbın, vefâdan çok sual etmem
Dahi nevrestir ol cânân birin bilür, birin bilmez.

Tarik-i hicri, râh-i vusleti dil bilürüm derse
Ne bilsün bir deli hayran birin bilür, birin bilmez.

Habibile rakîb ahvâlini sormam Meşamî'den
O bir divânedir yaran birin bilür, birin bilmez.

2

Günüm gussayle geçmekte nasib olmadı şâdolmak
Benim şadımda gelmiştir felekten nâmurad olmak

Düşürdü alçâğa pâkize-i tabolduğumçün çarh
Hata imiş cihanda sû gibi safi nihad olmak.

Erüp maksûduna bigâneler hep âşına oldu
Revamıdır seni candan sevenler böyle yadolmak ?

Deriğe bilmedim yârin yanında bu ne hikmettir
Hasûdun şerri hayrolmak, benim hayrim fesâd olmak.

Bugün sen hâtem-i mülk-i sehâ iken ne lâyıktır.
Meşamî Kûşe-i mihnente bizâd ü zevâd olmak.

3

Serv gördüm kameti dildâr düştü gönlüme.
Goncaya baktım dehân-ı yâr düştü gönlüme.

Şevkten kendim yere çelsem nola manendi âb
Arzû-i rüiyet-i dîdâr düştü gönlüme.

İstedim kim kâkülün evsâfını şerheyliye
Bir aceb sevda, uzun efkâr düştü gönlüme.

Dud-i ahim sanmanız anun duhanidir çıkan
Ateş-i ruyin gamından nar düştü gönlüme.

Ey Meşamî düşte gördüm gece cazu gözlerin
Dûd-i âhım sanmanız anın duhanıdır çıkan
Ateş-i rûyın gamından nâr düştü gönlüme.

Ey Meşamî düşte gördüm gece cazû gözlerin
Çin seher bu şiir-i sihrâsâr düştü gönlüme.

4

Aşk cengine düşürdün beni sen zârettin
Ney veş sine-i sûzâdımı efkâr ettin.

Minnetim var sana yerden göğedek ey nâle
Ki benim zaf-i dilim ol mehe izhâr ettin.

Eyledin canıma şu denlû cefa kim nâçar
Beni bir dâhi güzel sevmeye bizâr ettin.

Niçedir göstereyin bende yolunda ölmek
Sen elinden geleni, ey but-i cevvar, ettin.

Ey cefâpîşe sen ağyâr ile hemdem olalı
Elem-i hicri Meşâmî kuluna yarettin.

5

Gönlüme her dem gelür hicrân hicrân üstüne
Tekkedür lâbût konar mihmân mihmân üstüne.

Beylerin üzre geçüp oturduğum aybolmasın
Bîtekellûf oturur yârân yârân üstüne.

Sînade her yaktığın dağ üzre gel bir yâre gör.
Beylere lâzımdürür ihsân ihsân üstüne.

Vâr iken dilde hayalin gelmesün cane gamin
Konmak olmaz dostum sultan sultan üstüne.

Padişah-ı mülk-i nazmolmuş Meşamî bendenin
Asitanında durur divân divân üstüne.

6

Tiğ-i gamzendürür cefâ kılıcı.
Görmedim böyle bir cefâ kılıcı

Görüp salunduğum yanınca bile
Kesüp bendesini dua kılıcı

Pertev-i tiğ-i şûledârındır
Dil-i tarîk-i rûşena kılıcı

Âh ile seğ rakibi öldürdün
Arşte ihlak bugün dilâ kılıcı

Hayli ağyârdan Meşamî ne gam
Bile yanında var dua kılıcı.

7

Dilâ oş tiğ-i yâre sâna âlemden gezer düştü
Sipahisiz yarağ üstünde ol, çünkim sefer düştü

Sefa geldin fena beznimde bir kaç cam iç andan geç
Budur yol menzili kûy-i mugana çün güzer düştü,

Başında kiminin mürğ âşiyânı, kiminin zer tac
Nasibi kiminin esfer, kiminin derd-i ser düştü.

Ben ol Anka-i Kaf-i lâmekânım kim kanadımdan
Nümüne oldu Çin bir dane per düştü.

Meşamî derler imiş namına kân-i belâgatte
Diyâr-ı Rum'e hayfa kıymeti yok bir güher düştü.

Ah kim ol mihri yok, bir cevri çok dildârimiş
Bîhakikat, bîvefa, bigayret ü bîârimiş.

Anmaz oldu suçunu yâdeyleyüp ben bendesin
Ol vefâsız, âşıka bir iki günlük yârimiş.
Andelibin dembedem zâretmek imiş âdeti
Ol leb-i gonca deriğa bir gül-i pürhârimiş.

Bilmedüm ben natüvan ol gözleri mekkâreyi
Al ile aldattı aldı gönlümü ayyârimiş.

Ey Meşamî gelmesün âlemde kullar başına
Yâda yârolmak kişinin bâr-i müşkil kârimiş.

KÖY TETKİK NOTLARI

Toplıyan ve çıkaran : İHSAN EKE
Konya merkez İnönü okulu
başöğretmeni

ÖNSÖZ : Bu notlar Kadınhanı ilçesine bağlı (Kolukısa) köyünde öğretmen bulunduğum sıralarda boş zamanlarımda yapmış olduğum incelemelerin bir hulâsasıdır. Sekiz yıl gibi uzun bir zaman fasılasız kaldığım bu köyde yaptığım bu incelemeler, kendi alanında başarı kazanmış bir eser değil, sadece köyün coğrafi, ekonomik ve sosyal durumlarına temas eden bir etüd yazılarıdır.

Sayırsız köy ve kasabalarımızda görev almış bulunan kıymetli öğretmen arkadaşlarımıza bu naçiz notlarımızla küçük bir örnek olabilirsek kendimizi mutlu sayacağız.

İ. E.

I

(Kolukısa köyü)

Genel bakış

Kadınhanı ilçesine bağlı ve Kadınhanı merkez kasabasının 30 kilometre kuzeyinde, Cihanbeyli ilçesi ile Kadınhanı ilçesinin sınır teşkil ettikleri geniş arazi üzerinde kurulmuş olan (Kolukısa) köyü mazisinin yakın olmasına rağmen geniş arazisinin yarım ve halkının çok çalışkan olması

yüzünden çabuk ilerlemiş ve bu gün (Kırk bin) hektarlık arazisi içinde barındırdığı, yirmi bine yakın Koyun ve Keçi, ekebildiği (on beş bin) dönüme yakın muhtelif ürünlerinin değeri ile şümullü bir refaha kavuşmuştur.

II

Köyün tarihçesi

Köyün hangi tarihte ve ne suretle kurulduğuna dair yazılı bir vesika yoktur. Ancak, bu gün elde mevcut eserler ve köyün kuruluşunda âmil olan müessirler hakkında rivayetler, köyü bize doğuşundan tanıtmaya yetecek durumdadır.

(Kolukısa) köyü ezarlığındaki en eski taş ve bu köyün kurucusu (Ali bey) ahfadının söylediklerine göre (Kolukısa) köyü (200) senelik bir maziye sahiptir.

Bundan (200) sene kadar önce doğu Türk elinden, Astragan taraflarından Anadoluya bazı Türk aileleri hicret etmişler.. Bu göçmenler arasında beş kardeşde bir yurt tutmak için Konya havalisinde (Eşekaya, Obruk, İnsuyu ve Kolukısa) taraflarına dağılmışlardır. Bu beş kardeşten birisi Konyada çayır mevkiinde ölmüş ora-

ya diğer kardeşleri tarafından gömülerek atı da mezarının başına çakılmıştır. İşte bu beş kardeşten birisi olan (Ali bey) ailesiyle birlikte Kolu-kısa köyünün bulunduğu yerde yurt tutmak istemiştir.

O zamanlar (Kolu-kısa) nın yeri Sazlık ve Bataklık halinde ve 12 kilometre batısında bulunan Atlandı köyünün bir merası şeklinde imiş. Ali bey kendi yurdunda ev yapmak, tarla açmak, bağ dikmek istemişse de Atlandılılar bir kaç defa hücum ederek kendisine eziyet etmişler ve dik-

tiği bağ fidanlarını da sökmüşlerdir. Bu sıralarda İstanbulda büyük bir cirit oyunu tertip edilmiş, bu oyuna Anadoludan da bir çok beyler ve biniciler çağırılmıştır. (Ali bey) kısa boylu fakat çok cesur ve iyi bir binicidir. İstanbulun bu koşusuna o da iştirak etmek ister. Atına biner, İstanbul'a doğru yola çıkar. Bu vesile ile (Atlandı) köyünün kendisine gösterdiği zorluklardan da şikâyet etmeyi hatırlardan çıkarmaz.

(Arkası var)

BİR BUCAĞIMIZ

AKVİRAN BUCAĞI

(Sayı 82 den devam)

ARİF BİLGE

4 — Aşağı yarımca harabesi :

Yukarı yarımca ile aşağı yarımca arası çok yakındır. Aralarında önemli doğal bir sınır yoktur. Bu iki yöre de esasında bir iskân sahası olup aşağı yarımca nûfusun çoğalmasıyla ekim alanlarının genişlemesi ve uzaklaşması dolayısıyla yukarı yarımcaya göç edilmiştir. Aşağı yarımca yukarı yarımca dan daha eskidir. Gayri islâmî devirlerde de burası bir kasaba olduğu bundan bir ay evvel bu harabelerde bulduğumuz direk başlığında kullanılmış olan taştaki şu grek yazısından anlaşılmaktadır. (TNTION APIIONE EP ETHNE E. NATLOE ENO. ANE TEIMHED GKEM) bu direk başlığı üzerine bu yazılar yazılmış olup çok güzel bir şekilde bu taş işlenmiştir.

Bu iki harabeyi birbirinden ayırmak için yüzey şekline göre biz az yüksekte olana yukarı diğerine de aşağı yarımca denilmiştir. Aşağı yarımca daha geniş bir alana sahiptir. Çökme bir arazi olması itibarıyla daha verimli çiftçiliğe daha elverişlidir. 50 - 60 evlik bir köy olup sonraları büyümüş olduğu buradaki su deposu işini gören sarnıç kuyudan anlaşılmaktadır. Bu kuyunun ve sarnıcin yapılış tarzı Selçuk tarzında olup sarnıcin çatıları ve kemerleri güzel işlenmiş bu gün köyümüzün bir çok

yerlerinde gördüğümüz Selçuklardan kalan kervansaraylardaki ve hanlardaki çatıların aynıdır. Bundan anlıyoruz ki burası bir Selçuk köyü olup sonraları bu su deposu buradaki 50-60 evin su ihtiyacını karşılayamayacak duruma düştüğünden (nûfusun çoğalmasıyla) buranın halkı ikiye bölünmüş, bir kısmı hem ekim şartlarının vermiş olduğu sebepler altında hem de susuzluk yüzünden ikiye bölünmüşlerdir.

Akviran ve dolaylarının morfolojisinden yukarıda bahis ederken anlattığımız gibi buraların arazısı karsitik ve kalkerli olmasından daha ziyade su ihtiyacı kuyulardan ve küçük su sızıntılarından temin edildiğinden aradan seneler geçince bu sarnıcin ve kuyunun suyu buraki nûfusa kâfi gelmediğinden Aşağı Yarımca halkının bir kısmı bu günkü Akviranın olduğu yere bir kısmı da Akviranla Aşağı Yarımca arasında bulunan (Erdaşboğazı) = Orhaniye - Üçkimse - Üçkilse = köyüne göç etmişlerdir. Orhaniye köyüne ayrıldıklarını buradaki ekim sahalarından anlamaktayız. Çünkü Aşağı yarımca da hem Akviranın hem de Orhaniyenin tarlaları vardır. Bu tarlalar sonraları iki köy arasında alım ve tarım işine oğramış olduğu düşünebilir ise de böyle bir olayın geçmediği kattidir. Çünkü Orhaniye ile Akviranın bazı ailelerinin

adları burada topoğrafik bir hal almıştır. Onun için aşağı yarımcaadan gelen aileler Akviranda hala hacılar oymağı diye söylenmektedir. Ve bu ad altında çağrılmaktadır.

5 — *Erdaş Boğazı harabeleri :*

Bu günki Üçkilse - Üçkimse - Orhaniye köyünün 3 kilometre doğusundadır. Bu günkü Orhaniyeye üç kimse dinmesinin bir sebebi de burada üç ulu ağaç altıda (Orhaniye bağlarında) üç kabrin bulunuşuki eskiden burası mukaddes olan bir yer at edilmiş. Üçkilse denmesinin sebebi de halihazır Üçkilse yoktur. Fakat gayri islâmî devirlerde olduğu muhakkaktır. Çünkü Orhaniyenin bulunduğu yer tam bir iskân sahası olup bunun 5 kilometre doğusunda Doğu Roma harabelerine rastlanmaktadır. Akviran Çukurçimen vadisi (1) çat deresi

(1) — İslâm Ansiklopedisi Cem Sultan Cüz 21. Bu vadiden akan su çukurçimen Tekke yaylağından çıkmaktadır. Fatih Sultan Mehmedin oğlu Cem Sultan maiyetinde 1000 kadar adamla Ereğliye doğru gönderdiği Mehmet bey Çukurçimen yaylasında henüz kuvvetleri ile orada bulunan Gedik Ahmet Paşaya mağlup oldu Karaman oğlu Kasım ile Cemin Konyaya yapmak istedikleri taarruz neticesiz kaldı işte Çukurçimen yaylağı olan bu yayla bundan 60 sene evveline gelinceye kadar Akyirana ait bir yayla idi buranın milkiyetide Akvirana aittir, Bu günkü tapu kayıtları bunu teyit etmektedir.

vadisinden gelen suların birleştiği yerde ekseriya yazları çekilen birikinti gölünün dibinde Dinorna harabeleri vardır. Bu harabeler Doğu Romaya aittir. Onun için burada üç kilisenin olması umulduğu gibi gayri islâmî devirlerden kalan kalın duvar harabelerde vardır. Orhaniye dinmesinin sebebi de bu köye ilk Maarif okulları açılmaya başlandığı zaman buranın okulunu görmeye ve köyleri teftişe çıkan Konya Valisi Muammer bu köyün Maarife vermiş olduğu önemden dolayı üç kilse ismini yerinde bulmıyarak bu köye Orhaniye denmesini köyhalkına söylemiş ve bunu resmileştirerek o günden itibaren bu köye Orhaniye denmiştir. İşte bu ad verimeye çalıştığımız iskân sahaları hem Erdaşboğazına ait olup hem Orhaniyeye ait olup burada iki vadinin birleşmesi dolayısıyladiki bir çok zamanlar bu vadilerden gelen suların taşmasıyla buradaki tarlaların su altında kalmasından müteessir olan halk daha ziyade beşeri coğrafya bakımından yerleşme yerlerini vadi tabanlarında değil teraslarda aramışlardır. Onun için buranın halkı da bu yüzden dağılarak Orhaniye ve Akvirana yerleşmişlerdir. Diğer yörelerden gelenler gibi buradan gelenler de topoğrafik adla anılmaktadır. Akviranda Ağalar mahallesinin büyük bir kısmını teşkil eden aileler yanı kadı oğulları denen oymak buradan gelmedir.

(Devam edecek)

RAHATA DAİR

Dr. İSMAİL HAKKI ALADAĞ

Cemiyet ve tabiatın türlü şartları içinde yaşama istek ve kabiliyetini gösteren beşeri varlığın bir ömrü huzur içinde geçirmesini düşünmesi kadar tabii ne olabilir. Rahat bu itibarla insanların daima arzu ettikleri bir şeydir. Onu herkes, her millet, her devir kendine göre görür ve arzular. Fizyolojik olarak rahat uzvi ve ruhi fonksiyonların müşkilâtsiz ve özürsüz olarak devamı aynı zamanda telâfi edilmeyecek şekilde yorgunluk duyur-mamasıdır, denebilir. Yorgunluk duyduğumuz anda iradi faaliyetimizi biran için arzumuzla durdurmak veya onun mevzuunu değiştirerek fazla çalışan uzvu kendi faaliyetine terketmek istirahatıdır. Bu itibarla rahatla istirahatı karıştırmamak lazımdır. Rahat birazda konfor demektir. Sosyal bakımdan rahat telâkkisi bir devrin zihniyetinin ve çeşitli hususiyetlerinin damgasını taşır. Dinî zihniyetin hakim olduğu devirlerde "dünyada rahat yoktur," düsturu pek makbuldu. Ne varsa o o bir âlemde ölümden sonra vardır, telâkkisi hâkimdi. Rahatlan murat işsiz, hareketsiz, basit, tenbel bir hayatıdır. Bir zamanlar rahat yaşayan adam denince çöreklenmiş bir göbeği katmerli bir ensesi, haremlikli, selâmlıklı evi, kethüdası, çiftliği köyleri olan, oturduğu yerden gelirini temin eden hareketsiz bir tip akla gelirdi.

Yahut saraylara kapılanmış devlet gelirinden çöplenen, müsrif alkolik, zevkten mecalsiz düşmüş bir de jenere düşünülürdü. Bağzen :

**Menem kafile sâlârı kârban gamem
Misafireti rehi mihneti elemem.**

Beytinde olduğu gibi dünyayı görenler, bir asa, bir aba ve dünya zevk ve emellerinden uzak yaşamağı öğrenme sebebi sayanlarda vardı. Sosyal şartlar değişikçe onun bütün telâkkileride değişmekte olduğundan bu günkü sosyal hayatta rahat telâkkisi değişmiştir.

**Dünyaya çevirip dirsek
İlmin içine tükürsek
Günümüzü hoş geçirsek.**

Gibi eski mistik tesirlerin döküntüsü arzular artık cevapsız kalacaktır. Bugün hesaplı, sürekli ve muvaffakiyetli hareketler rahat mefhumunun mukabili olmuştur. Ancak böyle rahata erebiliriz. Hareket yapmayan, çalışmayan ya hasta, ya sakat yahut içtimâî bir urun son izleridir. Yaşamak çalışmak demektir. Yeterki düzenli ve akıllı çalışalım. Daha çok çalışmağı bu memleketin ihtiyacı vardır. Çünkü ileri milletlerin örnek hayatına ulaşmağı mecburuz. Aksi halde yaşamak imkânsız olur.

Karahisar Mirlivası Nokta Bey namına terceme edilen bir Şatranç Kitabı

M. MES'UD KOMAN

Bunun altında da :

نقطة الفقير . . . الرومي

diye bir söz daha geçiyor, fakat isim yeri silik olduğundan bu Anadolu'lu hattatın adını okuyamadım. Bu kişinin eseri beyaz eden olduğuna hükmettim.

Başlangıcından, bunun Karahisarı Sahip yani Afyon Karahisar Mirlivası Nokta Bey namına Kadı Abdurazzak Şatranç'ının قهر الا افرنج في لعب الشطرنج = Kahr Al - efrenç fi lub Al - Şatranç isimli kitabından Türkçeye çevrildiği anlaşılıyor.

Kitabın adının altında 963 Hicri yılı yazılıdır. Bu tarihe göre eserin başlangıcında çok öğülen Nokta Bey, Sultan Süleymanı Kanunî devri ümerasındandır. İsmine tarihlerimizde rast gelmediğimiz Nokta Beyi araştırmak Karahisar tarihi ile uğraşan Halkevli arkadaşlara düşer.

Gerek millî harekâtımızdaki durumu ve gerekse rahmetli üstat Ferit Uğur'la yazdığımız (Selçuk Veziri Sahip Ata Fahriddin Ali ile Ogullarının Hayat ve Eserleri) adlı monografimiz dolayısıyla yakınlığım bulunan Karahisar tarihine, şu bir kaç satırla hizmetim dokunur ümidile bu notumu yayınladım.

* *

Eser böyle başlıyor :

«Ol sadrı suduru irtika ve kutbu medarı ictiba sahibilakl ve fikrissaip ve hafızı livayı Karahisarı Sahip ağıni hazreti Nokta Bey ki ziveri ümerayı zaman ve iftiharı akranü ağyandır. Zira her veçhile asarı selabet cephei behcet kurasında vazih ve delâili şecaat simayı saadet nūmasında layih ve müstementdir. Üzerine keremi bildirigleri âm ve zatı şerifleri pūr ihtiyamdır. Hak Taalâ hemişe cismi lâtiflerini mahdum zadeleri ile hifzü emanette dūtup ed'iyyei müstetabesini müstecab kıla. La cerem ol zatı kāmūkārın ve ol mukbil rüzgārın bu lūbe edna meyilleri oldise namı paklerine bu kitabı müstetab ve hitabı pūr sevap fudalayı Arab'dan Kadı Abdürrezzak al - Şatrançı demek ile meşhur kimesnenin قهر الافرنج في لعب الشطرنج Kahr al-frenç fi lub al-Şatranç adlı bir kitab olup andan Türkiye terceme olundu ve amma baad vaktaki lūbū şatranç Padişahlar ve Beyler ve sair ehli kemal mabeyninde meşhur olup canü dilden cümlesi buna talip ve rağib ol-dular ise kasdolundu ki »

* *

Kitabın birinci babında şatranç kimin tasnif ettiği ve kimin için tasnif olunduğu, ve bunu oynamakta edeb ve tarikin ne olduğu bunda cemi halke faide bulunduğu, hususile padişahlara ve beylere faidesinin nihayeti olmadığını, harp ve hud'ade güzel tedbiri tasarruf etmenin iyiliğini ve düşmana kasdū ikdam itmeği ve sabrı öğrettiğini, akli ziyade ittiğini, ahlâkı mestur olan kimsenin ahlâkını açtığını ve hasma ve düşmana nusret bulmanın lezzetini, kahr olmanın yani mağlûp olmanın acılığının ne merteye olduğunu öğrettiğini etrafıle anlattıktan sonra Peygamberimizin, ashabının ve diğer büyüklerin şatranç üzerinde ne söylediklerini ve Kadı Şemsüddin'in tevarih'ten Vefiyat adlı kitabından şatranca aid sözlerinden nakiller yapılarak şatrançın tarihinden bahsediliyor.

Diğer bablarda da şatranç oyununun şartlarından ve galebe etmenin yollarından ve sairesinden bahsedilmektedir.

Anadolu'da Şatranç üzerine yazılmış olarak bildiğimiz en eski bir kitap; müellifi belli olmayan, üzerinde Saru Han hükümdarlarından Hızır Şah bin Muzafferiddin İshak Çelebi bin Fahrüddin İlyas Bey bin Saruhan turasını taşıyan كتاب الشطرنج = Kitab-Al Şatrançtır.

Bu eser İstanbul'da Esad Efendi yazmaları arasındadır. Bundan takriben 170 yıl sonra düzülmüş diğer bir Şatranç kitabını da Konya'da kıymetli eserler toplayan Devlet Demir Yolları Hesap Müfettişlerinden sayın Koyun-oglu Ahmet İzzette gördük.

Kitabın adı :

سرخبال المساجده = Sirri Hibal Al-Mesacede yani dostluk bağlarının sırrıdır.

Kitap otuz yapraktır. Kâğıdının kenarları kendinden ebruludur. Beş bab üzerine düzülmüştür. İçinde Şatranç'a ait Arapça - Farsça rubailer ve yirmi dokuz da oyun şekli vardır,

Kitabın nihayetinde :

ترجمه و صنفه الفقير الى الله الباري شعبان بن اسماعيل
السفري حصارى

sözünden eseri dilimize çevirenin Seferi Hisarlı İsmail oğlu Şaban olduğu anlaşılıyor.

HALKEVİ ÇALIŞMALARI

(Aralık ve Ocak ayları)

Aralık ayında :

1 — Konya Halkevi, Çocuk Kulübü her haftanın Salı günleri 15. 30 - 16.30 arasında çalışmalarına devam etmektedir. Bugün sayıları 60 a varan Çocuk Kulübü üyelerinin Ekonomi ve artırma haftası dolayısıyla 16/12/1945 tarihinde verdikleri müsamere çevrede büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Müsamerede küçük yavrular tarafından marşlar söylenmiş, rontla yapılmış, konserler verilmiştir.

2 — Halkevi, voleybol sahasını okullar arası voleybol müsabakalarına tahsis etmiş olup Ticaret Lisesiyle, Erkek Sanat Enstitüsü arasında yapılan ilk maçı Ticaret Lisesi, Lise ile Erkekek Sanat Enstitüsü arasında yapılan ikinci maçı da Lise kazanmıştır. Maçlardan sonra sporcular Halkevi salonunda istirahat etmişler ve kendilerine meyve ikram edilmiştir.

3 — Onbeş günde bir yapılması tertiplenen saz günlerine 23/12/1945 Pazar günü başlanmış saat 15 den 16.30 a kadar devam etmiştir. Saz günü münasebetiyle Halkevi salonunu merdivenlerine kadar dolduran kalabalık bir vatandaş kitlesi karşısında Ev Başkanı Avukat M. Şakir Altan tarafından Halkevinin tasarladığı çalışma plânı ve gençliğe yararlı olma yönünden yapmağa başladığı ve yapmak arzusunda olduğu işler anlatılmıştır. Ezcümle :

A — Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da Halkevinde seri konferanslar verileceğini;

B — Her pazar günü Ev salonunun saat 10 - 12 arasında gençliğe tahsis edildiğini, isteyen gençlerin davetlilerini de kendileri çağırarak Ev salonundan faydalanabileceklerini ve bu saate "Genlik Konuşma Saati," adının verildiğini;

C — Pazar günleri saat 14.30 dan 18.30 a kadar Ev salonunun gençliğin ve öğrencilerin oyun, eğlence ve konuşma ihtiyaçlarını karşılayacak tarzda hazır bulundurulacağını, Ping - Pong, Santraç oyunlarının oynanabileceğini Evin radyo ve plâklarından faydalanacağını ve faydalı konular üzerinde gençler tarafından kısa konuşmalar yapılabileceğini,

D — Cumartesi akşamları saat 19 - 24 e kadar bir veya birkaç mahallenin gençleri birleşerek Ev salonunda toplantı yapabileceklerini; bu toplantıların programlarının gençler tarafından hazırlanacağını, millî oyunlar, kısa konuşmalar, halk sazları, satranç ve dama oyunlariyle toplantıların mevzulandırılacağını;

E — Sosyal yardımlaşma duygularını kuvvetlendirmek amacıyla Konyada mevcut hayır cemiyetlerine baş vurulduğunu; cemiyete yararlı hizmetlerde bulunmuş vatandaşlara ve cemiyetin faaliyetine ait tarihî ve aktüel malûmat istenmiş olduğunu

bu bilgiler geldiğinde "hayır cemiyetleri günü," altında tertiplenecek konuşmalarla gerçeklere dayanarak bu sahada çalışmış şahsiyetleri anmak suretiyle hayır işleri üzerinde daha sıkı ve daha verimli teşkilâtlanma yolları bulmağa çalışacağını açıklamıştır.

4 — Evimiz temsil kolu çalışmalarının mevsim sonu olması dolayısıyla komite başkanları ve temsil komitesi üyeleri 23/12/1945 akşamı Ev salonunda birlikte yemek yemişlerdir, Yemekte Halkevinin gelecek yıl yapacağı işler ve temsil hareketleri üzerinde canlı ve faydalı konuşmalar yapılmıştır.

5 — Halkevi üyelerinden yedi kişilik bir ekip tarafından halk kahvelerinde yapılan konuşmalara Aralık ayı başından beri devam edilmektedir.

Tarihî, sıhhi, sosyal, zirai ve yurttaşlık görevleri konularında yapılan bu konuşmalara 15 Marta kadar devam edilecektir. Konuşmalar kahvelerde ilgi ile dinlenmektedir.

6 — Aralık ayının 15 inden itibaren kurslar komitesi tarafından A ve B olmak üzere Konya Ceza evinde (2) okuma ve yazma kursu açılmıştır.

7 — Aralık ayının 20 sinde Halkevi yayınlarının çıkarılması, muhafaza tevzi ve satışının temini amacıyla (Mütedavil sermayeli yayın bürosu) adı altında Eve bağlı bir büro kurulmuştur. Mütedavil sermayeli yayın bürosunun özel yöneltmeliği Halkevi idare heyeti tarafından onanmış ve büro faaliyete geçmiş bulunmaktadır.

Ocak ayında :

1 — 1/12/1945 den itibaren Halkevinde diğer kurslara ilâveten bir de daktilo kursu açılmıştır. Kursun iki öğretmen ve 30 öğrencisi vardır. Kız

öğrenciler ayrı öğretmenler tarafından ayrı gün ve saatlerde çalışmaktadır.

2 — Aralık ayında yapılan program gereğince 5/1/1946, 12/1/1946, 19/1/1946 Cumartesi günleri saat 9 da mahalle delikanlıları toplantıları yapılmıştır. (Okul öğrencileri bu toplantılara alınmamaktadır.) Şevki Tortuş ve Şahap Öktemin yakın ilgi ve idaresinde yapılan bu toplantılarda gençler tarafından millî oyunlar oynanmış, saz eserleri çalınmış, halk türküleri ve monoloklar söylenmiştir. Bu toplantılarda Halkevi üyeleri tarafından gençliğe yararlı olacak tarzda onar dakikalık kısa konuşmalara da yer verilmektedir. 19/1/1946 akşamı yapılan toplantıda mühtelif mahallelere mensup olmak üzere aralarından 12 kişilik bir heyet seçerek toplantı programını hazırlamak vazifesini bu heyete bırakmışlardır. (Mahalle delikanlıları tertip heyeti) adını alan bu heyet 20 Ocak 1946 da yaptıkları ilk toplantıda Ocak ayının son haftası programını hazırlamışlardır. Okul dışında bulunan bu delikanlıların yaptıkları bu ilk toplantılardan alınan neticelere göre mütaakip haftalarda yapılacak denemelerle aralarından bir koro heyetinin, bir açık hava temsil gurubunun kurulabileceği kanaatine varılmıştır.

3 — Program gereğince pazar günleri saat 10-12 arasında gençlik konuşma saati uygulanmaktadır. 20/12/1945 saat 15 de halk sazi günü dolayısıyla Ev salonu tamamen dolmuştur. Toplantı Hoparlörlerle Şehre verilmiştir.

4 — Yalnız pazar günlerine mahsus olmak üzere Ev salonunda bir millî saz kursu açılmıştır. Kursu Konya çevresinin tanınmış sazcuları idare etmektedir.

5 — 10 Ocak Perşembe günü birinci İnönü zaferinin 26 ncı yıl dölümü Ev salonunda kutlanmıştır. İstiklâl marşıyla Başlayan Törende Ordu adına Kurmay Binbaşı Muammer Ülgener İnönü zaferinin manâ ve değerini belirtmiş ve askerî harekâtı haritalar üzerinde açıklamıştır. Bu özlü konuşmayı mütaakip muzik öğretmeni A. Şahap Öktemin yetiştirdiği Halkevi Küçük Orkestrası ve öğrenciler korusu tarafından marşlar çalınmış ve söylenmiştir.

6 — 12/1/1946 Cuma günü saat 15 de Ev salonunda Komite başkan ve üyeleri, matbuat mümessilleri, öğretmen ve genç aydınlarımızın iştirakiyle M. Şakir Altan'ın başkanlığında yapılan toplantıda :

A — Cumartesi akşamları ve pazar günleri mahalle gençleri ve öğrenciler toplantılarının daha verimli olmalarını temin etmek

B — Halkevlerinin öndördüncü yıl dölümü hazırlıklarını tamamlamak ve Konya dergisinin özel sayısını çıkarmak.

C — Konya matbuat tarihini hazırlamak üzere üç hey'et seçilmiş ve bu hey'etlerin görevlerini yapmaları için ayrı ayrı toplantı günleri tesbit edilerek oturuma son verilmiştir.

7 — Seri konferanslar için hazırlanan ilk bir aylık liste aşağıda olduğu şekilde yayınlanmıştır.

G ü n l e r	Saat	Konferansın konusu	Konferansı verecek olan
27/1/1946 Pazar	15	Millî Vîcdan	Ali Rıza Korap
2/2/1946 Cumartesi	21	Mikroplar ve genel hastalıklardaki rolleri	Dr. İsmail Hakkı
9/2/1946 »	21	Şark çıbanı — Yıl çıbanı	Dr. Şadan Talat Ural
16/2/1946 »	21	Verem ve Kanser savaşında Röntgen ve radyum	Dr. Vasfi Yener
23/2/1946 »	21	Konyada çocuk hastalıkları ve sebebler	Dr. Behçet Kâmil Üçok